

Трофименко М.В.

ПРОГРАМИ ОБМІНІВ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

У статті проаналізовано ефективність програм обмінів та академічної мобільності як засобів публічної дипломатії. Вказано, що обміни дозволяють не втрачати в незліченних глобальних соціальних контактах зв'язки з громадськістю, обмін людьми, ідеями і думками, але діють ефективно лише коли дозволяють учасникам відчувати відкритість і чесність взаємодії з приймаючою нацією. Автором наведено приклади найвдалиших програм обмінів між різними країнами світу у різні часи. Особливе місце відводиться програмі ЕРАЗМУС+, яка реалізовується Європейським Союзом, оскільки для України як країни-партнера (Partner Country) відкриті можливості на організацію та участь в проектах з навчальної (академічної) мобільності з країнами-членами (Programme Countries) Програми Еразмус+. Робиться висновок, що обміни приносять тільки кращі результати, якщо будуть співфункціонувати із зовнішньою політикою, виконуючі її завдання, адже така форма публічної дипломатії є надзвичайно ефективною та вартою фінансування задля покращення іміджу держави або групи держав за кордоном.

Ключові слова: обмін, програми обміну, публічна дипломатія, академічна мобільність, програма ERASMUS+.

Публічна дипломатія визначається як просування національних інтересів шляхом інформування та здійснення впливу на громадян інших країн. В цьому контексті важливо підкреслити різницю між дипломатією класичною та публічною. Перша орієнтована на лідерів інших держав і політичних діячів, друга – на громадян інших країн, громадські об'єднання. Публічна дипломатія спрямована на просування національних інтересів країн через вплив. Під впливом розуміється направлення, корегування громадської думки, переконань, поведінки, очікувань, перспектив тощо.

Публічна дипломатія охоплює безліч різних заходів. Серед них, програми обмінів, академічної мобільності є найбільш дієвими та ефективними.

Обміни безпосередньо пов'язані з «людським фактором», де взаємодія з особистістю і психологією учасників є центральним аспектом [5, с. 50].

Програми обмінів, освітніх та призначених для громадських діячів, знаходяться в більш широкому політичному колі міжнародних справ. Навіть самий політично нейтральний обмін, наприклад між університетами, має політичну мету або реалізується з метою розвитку транскордонних відносин, які можуть згодом привести до появи довгострокових результатів у політичній сфері, таких як зменшення конфліктного потенціалу у різних напрямках міждержавних відносин.

Найкращим прикладом цього можуть бути франко-німецькі обміни для студентів після Другої світової війни, коли до 1997 року більш ніж п'ять мільйонів студентів взяли участь у програмі обміну, що сприяло нормалізації відносин між двома країнами. Гарним прикладом обмінів можуть бути програми обміну для громадян Ірану, що фінансуються приватним сектором США (щоб уникнути звинувачень в політичній направленості таких обмінів у разі виділення коштів на фінансування програми з державного бюджету) і до яких успішно залучаються митці та інші недержавні професійні групи, але не дивлячись на такі позитивні заходи відносини між двома країнами залишаються надзвичайно напруженими.

Обміни являють собою форму міжнародних зв'язків з громадськістю, обміну людьми, ідеями і думками, які, як правило, втрачаються в незліченних глобальних соціальних контактах. Проте, неформальні контакти мають велике політичне значення [6, с. 51].

У той час як обміни, як правило потрапляють в категорію культурної дипломатії, вони є гнучкою середою, яка може бути застосована в різних професійних сферах в залежності від

мети, для якої вона призначена. Всі соціальні групи можуть бути задіяні на цьому шляху, хоча чим вище в ієрархії професія на яку вони спрямовані, тим більш престижною повинна бути програма.

Проте, якщо політична середа сприятлива, то відкривається можливість використання обмінів для того, щоб познайомити фахівців з їх партнерами-політиками, для того, щоб налагодити процес переговорів. Цей механізм може бути дуже корисним, коли рівень важливості відносин вимагає постійної уваги. Відповідним прикладом є зв'язок між Сполученими Штатами і Європейським Союзом, де європейські представники вперше були запрошені до США у рамках програми керівників іноземного Держдепартаменту, і ці контакти були згодом розширено з появою власної гостьової програми ЄС у 1974 році і різних трансатлантичних тренінгів і програм професійних обмінів, які були розроблені в 1970-х – 1980-х роках [2].

Обміни (в ідеалі) – це найбільш двосторонньо орієнтована форма публічної дипломатії, яка відкриває простір для діалогу і обміну альтернативними точками зору.

Обміни діють найбільш ефективно, коли вони дозволяють учасникам відчувати відкритість і чесність взаємодії з приймаючою нацією.

Неможливо передбачити, як саме обмін досвідом буде впливати на індивідуума, а елементи випадковості і непередбаченості неминучі. Цінність обміну для організатора та учасника може не збігатися, але це не означає, що результати можуть бути згубними, вони можуть бути непередбачуваними. Це стосується всіх видів обмінів, будь-то освітні, наукові, або професійні.

Найбільш відомим прикладом можливого ризику при реалізації програм обмінів є візит Саїда Кутба у США в 1948 році. Кутб, єгипетський державний службовець, відправився вивчати систему освіти Колорадо з метою реалізації реформ в своїй країні. Замість цього, його розчарування у американському суспільстві і «аморальний матеріалізм» останнього тільки посприяли його власному шляху до чистої форми ісламського радикалізму, і згодом він став впливовою особою в антизахідному фундаменталізмі [6, с. 52]. Цей випадок демонструє як просто можна досягти зворотних результатів реалізуючи програми обмінів з метою реалізації публічної дипломатії.

На прикладі Кутба ми бачимо, як регіональні і культурні відмінності впливають на те, як функціонують обміни. У 1950 році в перші роки проведення Міжнародної гостьової програми лідерства, було виявлено, що більшість скарг на програму надійшло від учасників з Індії. Причина в тому, що посольство США в основному здійснювало відбір кандидатів для участі у програмі з вищих каст, які очікували більш особливого ставлення до них (як до VIP персон) ніж вони отримали. Часто індивідуальний характер досвіду з обміну, особливо у більш тривалих студентських обмінах, також може створити проблеми негативної соціальної ізоляції для деяких груп. Питання контактів між організацією, яка запрошує і учасником, можуть мати різні конотації для різних культурних груп. У той час коли деякі не мають ніяких очікувань, інші можуть бути здивовані (і розчаровані). Дуже важливо звертати увагу на точку зору тих, кого запрошують та тих до кого запрошують для того, щоб уникнути невиконання мети обміну [6, с. 52].

В цілому, обмін досвідом буде цінуватися перш за все через його унікальність. Він може бути різним та пов'язаним з можливістю отримання нових знань і навичок, які недоступні на місцевому рівні. Він може бути поєднаним з поглинанням і оцінюванням нового культурного середовища, в якому безпосередній досвід завжди матиме більший ефект, ніж пасивне знання. Для інших видів обміну важливу роль може грати фактор престижу, який також може включати отримання доступу до осіб або установ, які могли б бути закриті або доступні тільки через більш формальні маршрути. Неможливо переоцінити важливість ролі, яку відіграє молоде покоління, але цей момент потребує уточнення. Доступ і престиж завжди можуть мати певний вплив, але обмін матиме найбільший вплив якщо він пропонує вакансії і можливості, які учасник може використовувати для своєї особистої і / або професійної вигоди. Перший контакт з іншою культурою, добре продуманий і прорахований, може мати тривалий ефект.

Важливим є питання статусу учасника після повернення додому. Ідеально, якщо цінність обміну для обох – організатора і учасника – буде збігатися. У разі успіху, досвід сприятиме не тільки особистим знанням, але й подальшому заохоченню амбіцій і, можливо, лідерському потенціалу. У 1940 році дослідники з питань зв'язку в США розробили концепцію «лідера думок», який в залежності від знань, отриманих з безпосереднього досвіду, може функціонувати в якості ключового передавача інформації всередині цієї спільноти. Обміни були вперше застосовані для створення такої ролі окупаційними силами США у післявоєнній Німеччині, в рамках перевиховання німецького суспільства на демократичних засадах [6, с. 53].

Подібна політика в Ірані також є яскравим прикладом. Відносна ізоляція значної частини населення від контактів із зовнішнім світом дозволяє тим, хто має змогу взяти участь в обмінах відігравати більш помітну роль, ніж вони мали б у іншому випадку.

Обміни можуть функціонувати в якості важливого шляху для створення нейтрального простору. Як правило, це відноситься до впровадження і об'єднання осіб і установ, які працюють в тій же галузі. Обміни у приватному секторі між Радянським Союзом і Східною Європою перейняли цей підхід, щоб подолати міжблоковий антагонізм за допомогою професійного обміну. Він також може включати в себе організацію міжнародних групових відвідувань, заснованих на особливій темі, щоб об'єднати певну групу навколо певної мети. Подорожі протягом декілька днів або тижнів в країни, що не є рідними для учасників, як правило, сприяють руйнуванню бар'єрів, які залишаються в інших, більш формальних обставинах, стимулюючи зацікавленість, діалог і довгострокові контакти. Необхідно максимально дати можливість для особистого спілкування, щоб зламати бар'єри, що мають негативний вплив.

Важливішу роль в цій галузі зіграло те, що можна назвати корпоративною або підприємницькою культурною дипломатією. Найбільш відомий приклад – інститут Відкритого суспільства Джорджа Сороса (OSI), який з 1993 року сприяє розвитку громадянського суспільства та практиці ефективного управління всією Центральною Європою і Центральною Азією в рамках чіткої стратегії демократизації. Інститут пропонує багато стипендій і програм – грантів з підвищення професійного обміну з регіоном і розвиває лідерський потенціал. Цікаво, що ці операції не пов'язані з будь-якими конкретними національними інтересами.

Як помітив один проникливий спостерігач, транскордонні контакти можуть привести до «невеликих але важливих змін в ідентичності та самосприйнятті», при цьому раніше існуючі політичні та / або культурні уподобання не відкидаються, але стають більш гнучкими [6, с. 54]. Ідентичність є основою для визначення інтересів. Ціль обміну може точно сформулювати безпрецедентний досвід, тим самим усуваючи раніше існуючі поняття ідентичності та інтересів. Асоціації випускників університетів можуть виступати корисним інструментом не тільки для підтримки контактів, але і як організація для програм. У більш широкому сенсі, вона створює інтелектуальну спільноту, яка не обмежується кордонами держави.

Дослідження післявоєнних німецьких програм та технік психологічного ведення бою підкреслили той факт, що критики рідко коливатимуться у своєму рішенні, а ті, хто сумніваються, можуть стати прихильниками і прибічниками. З цієї точки зору, обміни – це простий засіб для управління союзом, оскільки вони можуть бути застосовані для створення, в довгостроковій перспективі, спільноти людей, об'єднаних навколо спорідненості культур. З 1946 року програма Фулбрайта успішно розробляє таку спорідненість зі Сполученими Штатами, по-перше за допомогою засобів самого академічного обміну, а по-друге, заохочуючи появу такого предмету як Американістика в університетах по всьому світу [2].

Варто також звернути увагу на програму ЕРАЗМУС+, яка реалізовується Європейським Союзом. Це програма обмінів студентів, викладачів та науковців країн-членів ЄС, а також Ісландії, Ліхтенштейну, Македонії, Норвегії, Туреччини. Програма надає можливість навчатися, проходити стажування чи викладати в іншій країні, що бере участь в програмі. Терміни навчання і стажування можуть складати від 3 місяців до 1 року. Протягом 2014-2020 років за напрямом навчальної (академічної) мобільності Програмою Еразмус+ передбачається

надання грантів та можливостей для навчання біля 4 млн. особам та 125 тис. організаціям. На ці цілі виділяється 63% загального бюджету Програми Еразмус+, що складає загалом 14,7 млрд. євро. Для України як країни-партнера (Partner Country) Програми Еразмус+ відкриті можливості на організацію та участь в проектах з навчальної (академічної) мобільності з країнами-членами (Programme Countries) Програми Еразмус+ [1].

Обміни приноситимуть тільки кращі результати, якщо будуть співфункціонувати із зовнішньою політикою, виконуючі її завдання. Ця форма публічної дипломатії є надзвичайно ефективною та вартою фінансування задля покращення іміджу держави або групи держав за кордоном. Всі фінансові ресурси вкладені у подібні програми повернуться сторицею через лояльних представників різних національностей, які взявши участь у подібних програмах, обійнявши посаду у державних органах влади, громадському секторі, політичній структурі тощо будуть позитивно ставитись до країни-організатора.

Список використаної літератури

1. Проект Європейського Союзу. Національний Еразмус+ офіс — Україна). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://erasmusplus.org.ua/erasmus/ka1-navchalna-mobilnist.html>

2. Трофименко М. В. Дипломатична та консульська служба : підручник для студентів ВНЗ / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов. — Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. — 432 с.

3. Трофименко М. В. Роль публічної дипломатії США у забезпеченні американського лідерства / М. В. Трофименко // Сполучені Штати Америки у сучасному світі політика, економіка, право, суспільство. Ч. 2: зб. Матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15.05.2015) / упоряд. Калитчак Р. Г., Зазуляк З. М. — Львів : Центр американських студій ФМВ ЛНУ ім. І. Франка, 2015. — С. 136—144.

4. Трофименко М. В. Інститут Конфуція, як механізм реалізації публічної дипломатії Китайської Народної Республіки / М. В. Трофименко // Вісник МДУ. Серія Історія. Політологія. — 2016. — Випуск 15. — С. 335—345.

5. Трофименко М. В. Публічна дипломатія ФРН / М. В. Трофименко // Вісник МДУ. Серія Історія. Політологія. — 2015. — Випуск 13-14. — С. 310—321.

6. Routledge Handbook of Public Diplomacy / [Nancy Snow, Philip M. Taylor, Nicholas J. Cull, Michael Vlahos and others]; edited by Philip M. Taylor. — New York: Routledge, 2009. — 382 p.

М.Трофименко

EXCHANGE PROGRAMS AS A TOOL FOR PUBLIC DIPLOMACY IMPLEMENTATION

The article analyzes the efficiency of exchange programs and academic mobility in terms of the implementation of public diplomacy. The authors notes that the exchange programs allow maintaining public relations, and exchange of people and thoughts and let them stand out and be visible among infinite global social contacts. The effectiveness of such programs depends upon the level of transparency and sincerity of interaction with host nation, which should be felt by all the participants. The author gives examples of a number of exchange programs successfully held by different nations in different times. Special attention is paid to the ERASMUS + program implemented by the EU. Ukraine, being a Partner Country of the ERASMUS + program, has an opportunity to organize and to participate in academic mobility programs with the Program Countries of the ERASMUS + program. The author concludes that the exchanges will be more beneficial if cooperate with foreign policy by performing its tasks, as this public diplomacy tool is effective and worth financing because it helps boosting the image of state or a group of states abroad.

Key words: exchange, exchange programs, public diplomacy, academic mobility, ERASMUS+ program.